

Filozofijsko razumijevanje problema ženske podređenosti u misli Simone de Beauvior

Šmit, Danijela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:934630>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

DIPLOMSKI STUDIJ RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Danijela Šmit

**FILOZOFIJSKO RAZUMIJEVANJE PROBLEMA ŽENSKÉ PODREĐENOSTI U
MISLI SIMONE DE BEAUVIOR**

Diplomski rad

Zagreb, ruján 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

DIPLOMSKI STUDIJ RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Danijela Šmit

**FILOZOFIJSKO RAZUMIJEVANJE PROBLEMA ŽENSKE PODREĐENOSTI U
MISLI SIMONE DE BEAUVIOR**

Diplomski rad

Mentor rada:

Izv. prof. dr. sc. Tomislav Krznar

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj:

Sažetak.....	2
Summary.....	3
1. Uvod.....	4
2. Simone de Beauvior.....	6
3. Spol, rod, rodna ravnopravnost i diskriminacija.....	8
4. Feminizam.....	11
5. Problem ženske podređenosti kroz povijest.....	15
5.1. Značajne žene kroz povijest.....	17
6. Značenje drugosti kod Simone de Beauvior.....	19
6.1. Put prema oslobođenju-neovisna žena.....	21
7. Važnost djela Drugi spol.....	23
8. Rodna (ne)ravnopravnost u odgoju i obitelji.....	26
9. Poticanje rodne ravnopravnosti u odgojno obrazovnim ustanovama.....	30
10. Zaključak.....	32
Popis literature.....	34
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	36

Sažetak

U ovom radu bit će riječi o filozofijskom razumijevanju ženske podređenosti u djelu *Drugi spol* Simone de Beauvior. Prvi dio rada govori o Simone de Beauvior, definira razliku između spola i roda, tumači značenje stereotipa i seksizma te feminizama i važnosti feminističkih pokreta jer se upravo autorica smatra njegovom pretečom i inspiracijom mnogih feministkinja. Nastavno na feminizam govorit će se o povijesnom presjeku ženske podređenosti uz rezime utjecajnih žena koje su obilježile našu prošlost. Kako je uopće došlo do podčinjenosti žena i mogu li one kroz feminizam odgovoriti na problematiku svog položaja? Glavni dio ovog rada problematizira termin drugosti u djelu Simone de Beauvior te tumači važnost knjige *Drugi spol* koja se danas smatra jakim temeljem ujedinjenja čovjeka, bez podjele na žene i muškarce. Ovo kontraverzno filozofsko djelo imalo je ključnu ulogu u mijenjanju podređenog položaja žena u povijesti, a njegova feministička moć aktualna je i danas. Završni dio rada govori o prisutnosti rodne neravnopravnosti u odgoju i obitelji te poticanju iste u odgojno obrazovnim ustanovama. Temeljno pitanje koje se postavlja nastavno na navedenu problematiku je utjecaj kulturnih konstrukcija na „proizvodnju podređenosti“ sa naglaskom na odgoj. Rodna diskriminacija prisutna je i u institucijama ranog odgoja i obrazovanja i to je problem kojim bi se aktivno trebalo početi baviti kako bi se djeci prestala nametati iskrivljena slika rodnog identitet. Rodni stereotipi potenciraju predrasude koje negativno mogu utjecati na psihološke dobrobiti djece. Odgojitelji tu imaju značajnu odgovornost i važnu ulogu. Oni svojim modelom ponašanja te poticajnim okruženjem kod djece mogu stvoriti temeljne uvjete za razvoj zdravog razumijevanja ženskog i muškog roda te im pomoći da kreiraju svoj vlastiti rodni identitet.

Ključne riječi: spol, rod, feminizam, filozofija, drugost, odgoj

Summary

This paper will discuss about philosophical understanding of female subordination found in the work of Simone de Beauvoir's book, *The Other Sex*. First part of the paper talks about Simone de Beauvoir, defines the difference between sex and gender, explains the meaning of stereotypes, sexism, feminism and the importance of feminist movements, because the author is considered as a forerunner of feminism and inspiration for many feminists. In addition to feminism, there will be talk about the historical cross-section of female subordination with a synopsis of influential women who marked our past. How did women's subordination come about in the first place, and can they answer the problems of their position through feminism? The main part of this paper problematizes the term otherness in the work of Simone de Beauvoir and explains the importance of the book *The Other Sex*, which is today considered as a strong foundation for the unification of human beings, without division into women and men. This controversial philosophical book has played a key role in changing the subordinate position of women in history, and its feminist power is still very relevant today. The final part of the paper talks about the presence of gender inequality in care and in the family and its encouragement in educational institutions. The question that arises in continuation on this issue is the impact of cultural constructions on the "production of subordination" with an emphasis on education. Gender discrimination is also present in early childhood education institutions and it is a problem that should be actively addressed in order to stop imposing a distorted image of gender identity on children. Gender stereotypes emphasize prejudices that can negatively affect the psychological well-being of children. Preschool educators have a significant responsibility and an important role to play. With their model of behavior and stimulating environment, in children, preschool educators can create the basic conditions for the development of a healthy understanding of the female and male gender and also help them create their own gender identity.

Keywords: sex, gender, feminism, philosophy, otherness, care

1. Uvod

Ovaj diplomski rad *Filozofijsko razumijevanje ženske podređenosti u misli Simone de Beauvior* teorijski je prikaz djela *Drugi spol* iz kojeg proizlazi problematika rodne neravnopravnosti. Rad se sastoji od deset poglavlja od kojih se u prvih pet definiraju ključni termini važni za razumijevanje ovog rada (spol, rod, seksizam i rodna diskriminacija, feminizam), predstavlja autorica Simone de Beauvior te zatim iznosi problematika ženske podređenosti kroz povijest i argumentira važnost utjecaja feminizma. Šesto i sedmo poglavlje odnose se na djelo *Drugi spol*, autoričino tumačenje drugosti te prikaz ženskog putovanja prema cilju da postane ravnopravna sa muškarcem i kao zaključak, važnost i utjecaj ovog kontroverznog štiva. U zadnja dva poglavlja govori se o rodnoj (ne)ravnopravnosti u društvu, obitelji i odgoju. Kako potaknuti rodnu ravnopravnost u odgojno obrazovnim ustanovama zadnje je poglavlje koje je ujedno i cilj zbog kojeg je u ovom radu analizirana misao Simone de Beauvior u djelu *Drugi spol*.

Početni citat knjige *Drugi spol* razotkrio je autoričinu nesigurnost zbog osjetljive teme:

„Dugo sam oklijevala pisati knjigu o ženi. Tema razdražuje, pogotovo žene, a i nije nova. Već se mnogo pisalo o raspravi o feminizmu, danas je gotovo pa zaključena. Nemojmo više o tome...Ipak, o tome se još govori. I ne čini se baš kao da su opsežne gluposti izgovorene tijekom posljednjeg stoljeća rasvijetlile problem.“ (De Beauvior 2016, 11).

Paralelno s tim, autora ovog teksta je iz perspektive čitatelja provokativno pozvao na razmišljanje, unutarjni dijalog i sagledavanje teme iz kuta filozofije. Što je uopće žena i kako se ona u patrijarhalnom društvu može ostvariti kao cjelokupno ljudsko biće pitanje je koje se postavlja kroz čitavo djelo. Simone de Beauvior problematizira položaj žena i govori o spolnim razlikama u ljudskom društvu u kontekstu filozofskog problema. Govori kako je čovjek osoba u nastajanju, a filozofija treba služiti čovjeku. Posebnost *Drugog spola* je što otvara pitanja o inferiornosti žene definirajući *drugost* koju prepoznaje kao univerzalno iskustvo žene analizirajući njezinu reprodukciju. Navedeno djelo temelji se na egzistencijalizmu iz kojeg preuzima koncept opozicije između prihvaćanja inferiornosti i postizanja oslobođenja. Autorica analizira tezu da je svijet oduvijek pripadao muškom rodu i pokušava odgonetnuti koje su mu povlastice omogućile da ostvari namjeru da nad njome dominira i to kroz tri poglavlja prvog djela: *Sudbina, Povijest, Mitovi*; dok u drugom dijelu prikazuje ženu od rođenja do smrti. De Beauvior u knjizi ne prihvaća Freudova ograničenja u kontekstu psihoanalize, a protivi se i marksistima odbijajući Engelsov ekonomski monizam.

Patrijarhalna ideologija ženu stavlja u okvir ograničenog bića kojoj su kroz povijest bila uskraćivana osnovna prava i definira je kao muškarčevo „drugo“. Teškoća položaja žena očituje se u tezi da je ona subjekt koji je osuđen da bude objekt. Simone de Beauvoir predstavlja ikonu feminizma, a filozofskim djelom *Drugi spol* inspirira mnoge žene te im pomaže da osvijeste svoj položaj i biraju slobodu. Poznata filozofkinja Nadežda Čaćinović ovako opisuje ovu moćnu studiju:

„Drugi spol može se čitati u najrazličitijim jezicima najrazličitijih kultura. A to je pak definicija klasika: ne njihova uzornost i savršenstvo, već to da iz nekih neobičnih razloga funkcioniraju jednako dobro daleko od konteksta u kojem su nastali.“ (Čaćinović, 2006, 2)

Autoričina teza „Žena se ne rađa kao žena, ženom se postaje“ (De Beauvoir 2016, 193) poziva žene da svoj život ne formiraju prema nametnutim očekivanjima. Žensku inferiornost kroz povijest su zagovarali i branili biologija, psihologija, filozofija, religija, a potvrda prirodne inferiornosti opravdavala je diskriminaciju. De Beauvoir smatra da je za oslobođenje žene nužna individualna i društvena transformacija. Važno je da se žene identificiraju kao skupina te da se individualno moraju prepoznati kao subjekt. U svemu navedenom bitnu ulogu imaju obitelj, odgoj i institucije koji zajedno mogu uvoditi temeljne promjene koje se odnose na poboljšanje položaja žena u suvremenom svijetu.

2. Simone de Beauvoir

Simone De Beauvoir rodila se 9. siječnja 1908. u Parizu. Francuska je spisateljica, društvena teoretičarka, politička aktivistkinja i feministkinja koja je imala značajnu ulogu i utjecaj na feminističku teoriju i egzistencijalizam. Bila je veoma religiozna te je razmišljala da jednog dana postane časnom sestrom. Kasnije je izgubila volju za vjerom i postala ateistkinjom koja se okrenula nekonvencionalnom načinu života. Poznata je po djelu *Drugi spol* (1949.) koji detaljno analizira žensku povijest i suvremenu egzistenciju i predstavlja temeljno uporište suvremenog feminizma. Bila je jedna od aktivistica u Francuskoj tijekom borbe za prava žena. Fokus njenog života bili su obrazovanje, pisanje i politički angažman. De Beauvoir živjela je u veoma turbulentnom i otvorenom odnosu sa poznatim filozofom J. P. Sartreom za kojeg su joj često pripisivali da je pokupila njegove misli i ideje. Prkosila je društvenim stereotipima i iako je često nailazila na osude, javno je pričala o svom ljubavnom životu, seksualnom eksperimentiranju sa ženama i muškarcima, te odluci da se ne želi udavati niti postati majkom. Zbog svega navedenog uz nju su se često pripisivali epiteti poput narcisoidna, promiskuitetna, emocionalno osakaćena i neoriginalna. Uz *Drugi spol*, djelo koje je na preko 600 stranca ujedinilo mnogobrojne povijesne, književne i medicinske izvore, napisala je brojne knjige, eseje, biografije te monografiju o filozofiji, politici i društvenim pitanjima. Prvi roman koji je napisala bio je *Gošća*, a riječ je o fiktivnoj kronici u kojoj opisuje romantično, seksualne odnose sa svojim partnerom i učenicom Olgom Kosakiewicz i njezinom sestrom Wandom. U romanima *Krv drugih*, *Svi su ljudi smrtni*, te drami *Beskorisna usta* problematizirala je ljudsku odgovornost prema bližnjima, dok u romanu *Mandarini* iznosi svoje razočaranje humanizmom. Za navedeni roman nagrađena je najprestižnijom nagradom francuske književnosti, Goncourtovom nagradom, 1951. Njezini memoari *Uspomene dobro odgojene djevojke* donose autoričin opis mnogobrojnih predrasuda na koje je nailazila odrastajući u svojoj sredini, dok u *Vrlo blaga smrt* realistički prikazuje posljednje trenutke života vlastite majke. (Bair, 1990). Simone de Beauvoir kao jednu od svojih aktualnih tema odabrala je i starost koju je opširno analizirala u svom romanu *Starost* (1986).

Prema riječima Simone de Beauvoir, starost ima kulturološku oznaku.

„Dapače, ako svako društvo, vođeno željom da preživi, veliča mladost i plodnost, a grozi se starosti i besplodnosti, ista se starost poštuje kada se u „bogatom starcu poštuju sveta prava vlasništva“ (Beauvoir, 1986, 102)

„Smisao i vrijednost starosti određeni su smislom koji ljudi pripisuju svojoj egzistenciji i njihovim sveukupnim sistemom vrijednosti, Obratno: načinom na koje se neko društvo ponaša prema svojim starima, ono bez dvoličnosti otkriva istinu- česo brižljivo prikrivanu- o svojim načelima i ciljevima.“ (Beauvoir, 1986, 102).

Slično kao što je tumačila za spol, starost je definirala ne samo kao biološku, već i kulturnu činjenicu. Problematizirala je nedostatak produktivnog rada u trećoj životnoj dobi te stigmatiziranje staraca koji potencijalno predstavljaju društveni teret.

Osim što se danas smatra ikonom feminizma, Simone de Beauvoir bila je aktivni sudionik društvenih i političkih zbivanja svoga vremena te je svojim nekonformističkim pristupom i borbom za emancipaciju žena zauzela bitnu poziciju u francuskom egzistencijalizmu.

3. Spol, rod, rodna ravnopravnost i diskriminacija

U današnjem svijetu, u suvremenoj literaturi postoji mnogo točki presijecanja u raspravama o spolu i rodu. Kroz mnoge teoretičarke i teoretičare u povijesti upoznati smo sa različitim definicijama i karakterizacijama pojmova spol i rod. Najjednostavnije, najpraktičnije objašnjenje u razlikama između pojmova je ta što spol čine biološke razlike između muškarca i žene, dok pojam roda uključuje sve one karakteristike koje društvo označava kao muške i ženske. Navedene karakteristike odnose se na složene percepcije stavova i očekivanja koje ljudi imaju o muškarcima i ženama. Izrazi muškarac i žena¹ u hrvatskom jeziku odnose se na spol,² dok se izrazi muški i ženski³ odnose na rod.⁴ U svakodnevnom govoru, spol (muškarac i žena) i rod (muški i ženski) često se zbog jezične barijere koriste naizmjenično te im mnogi rječnici ne daju drugačije definicije, iako se radi o potpuno drugačijim pojmovima. Kroz različite prirodne, medicinske, društvene, humanističke i dr. znanosti definirani su pojmovi spola i roda. Tako prema pogledu iz medicinskih znanosti što znači žena odnosno muškarac potječe od fizičkih karakteristika izvedenih iz spolnih kromosoma i gena koji vode do određenih spolnih žlijezda, unutarnjih i vanjskih genitalija i fizioloških hormona dok muški, odnosno ženski rod ima šire značenje, a u obzir dolaze kulturni koncepti muškosti i ženstvenosti. (Diamond M, Crawford M, 2002). Kako bi se napravila razlika između bioloških karakteristika čovjeka i psiholoških, odnosno socijalnih, feministi/ce su prisvojili/le pojam rod. Počevši od 1970-ih nadalje, određeni izrazi počeli su se koristiti u literaturi o feminističkim studijama za ponovno prikazivanje razlika radi naglaska ili jasnoće povezanih sa onime što znači biti žena, što muškarac u odnosu na rod: socijalni seksualni odnosi, socijalni seks, muški / ženski, žene / muškarci, razlika u spolu (Löwy; Rouch, 2003). Danas nijedan od navedenih termina nema značajnu prisutnost, već se pojam rod počeo upotrebljavati umjesto ovih ostalih izraza. (Scott, 1995). Psiholozi koji su pisali o transseksualnosti prvi su upotrijebili rodnu terminologiju u tom smislu. Do šezdesetih godina prošlog stoljeća pojam rod često se koristio za označavanje muških i ženskih riječi. Prema Money, Hampson i Hampson, (1955) taj izraz od početka 1950-ih koristio je američki klinički psiholog i teoretičar John William Money. Koncept rodne uloge, koristio je za pozivanje na aspekt subjektivnog identiteta pojedinaca, isprva u svom radu o ljudskoj interspolnosti.

¹ Eng. Man – Woman

² Eng. Sex

³ Eng. Male - Female

⁴ Eng. Gender

Nadalje, 1960-ih američki psihijatar i psihoanalitičar Robert Stoller koji je proučavao homoseksualnost, transseksualnost i interseksualnost, nadahnut Moneyovim radom posudio je izraz rod. Kako bi objasnio zašto se neki ljudi osjećaju zarobljeni u svojim tijelima, Stoller (1968) počeo je koristiti izraze, spol kako bi odabrao biološke osobine, a rod kako bi odabrao količinu ženstvenosti odnosno muškosti koju je osoba izlagala. Iako su se (uglavnom) spol i rod međusobno nadopunjavali, razdvajanje ovih pojmova imalo je teoretski smisao dopuštajući autoru da objasni fenomen transseksualnosti. Zaključci autora nalažu kako se spol i rod transseksualaca jednostavno ne podudaraju. Isti autor u svojoj knjizi 1968. godine nalaže:

„Rod je pojam koji ima psihološke i kulturne konotacije. Ako su primjerice termini za spol muškarac i žena, odgovarajući termini za rod jesu muški i ženski; ovi posljednji termini mogu biti sasvim neovisni o (biološkom) spolu.“ (Stoller, 1968, 9).

Rod, dakle, skreće pozornost na socijalno izgrađene aspekte razlika između žena i muškaraca. Ali pojam rod od svojeg definiranja u području društvenih znanosti, znatno je proširen tako da se odnosi ne samo na individualni identitet i osobnost, već i na simboličkoj razini na kulturne ideale i stereotipe muškosti i ženstvenosti te, na strukturnoj razini, na spolnu podjelu rada u institucijama i organizacijama.

„Žena? To je bar jednostavno, kažu ljubitelji jednostavnih formula: ona je maternica, jajnik. Ona je ženka: ta riječ je dovoljna za definiciju.“ (De Beauvoir, 2016, 29) K tome, de Beauvoir u djelu *Drugi spol*, rod tumači isključivo kao obilježje žene, Dakle prema de Beauvoir, on nije rezultat nekih socijalnih odnosa. Autorica govori kako su žene određene prema spolu, dok su muškarci nosioci univerzalne osobnosti. Poistovjećivanje žene sa spolom kod Beauvoir jest povezivanje sa seksualnim obilježjima njezinog tijela. Hipotezu da žene i muškarci kao individue različitih rodnih identiteta, imaju jednake uvjete za ostvarivanje ljudskih prava nazivamo rodna ravnopravnost. Rodna ravnopravnost zapravo je temelj identičnih mogućnosti za žene i muškarce u zajednici kojoj pripadaju. Ravnopravnost se ne može primijeniti bez donošenja strategija koje će istrijebiti diskriminaciju u samom korijenu društva. (Borić i sur., 2007). Rodno osviještenu politika čini skup mjera čiji je cilj usmjerenost na ravnopravnost žena i muškaraca te metode ostvarivanja istog. Koncept rodno osviještene politike podrazumijeva prije svega sustav mjera od kojih se taj način politike sastoji u svome promicateljskom i izvedbenom smislu, uključujući rezultate učinkovitosti za ravnopravni status obaju rodova (žena i muškaraca). (Kašić i sur., 2005). Rodno osviještena politika znači dosljednu uporabu rodne perspektive u svim fazama razvoja i provedbe politika, planova programa i projekata. U obrazovnom sektoru to bi trebalo uključivati ne samo vladine

aktivnosti, već i onih u školama i obrazovnim institucijama. Politika čiji je zadatak probuditi svijest društva o postojanju diskriminacije i rodne neravnopravnosti u društvu mora imati transformaciju osnovnih paradigmi od kojih se obrazovanje sastoji. Rodna/ spolna jednakost definira jednakost svih ljudi neovisno o njihovom spolu ili rodu, temeljem pripadnosti ljudskoj zajednici, i time predstavlja vrijednost koju valja dosegnuti. Pitanje jednakosti po spolu/rodu uključuje pravo na jednakost i jednake mogućnosti kao i pravo na razliku; priznanje prava i subjektivna znanja o istom, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja te višestruke identifikacije svih pojedinaca kao ljudskih bića, a uključuje i načelo i aspekte ljudskog i ljudskosti. (Kašić i sur., 2005).

Rodna ravnopravnost smatra se temeljem demokratskog i ravnopravnog društva. Iako živimo u suvremenom okruženju, sveprisutni su rodni, etnički, vjerski i rasni stereotipi i to u svim životnim razinama te i u institucijama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Prema Borić i sur. (2007), stereotipi su pozitivni ili negativni stavovi o tuđoj ili vlastitoj skupini, a uglavnom se odnose na fizičke i psihičke karakteristike. Oblik društvene diskriminacije na osnovi spola naziva se seksizmom, a temelji se na stereotipima i predrasudama čime podupire neravnopravnost spolova. (Borić i sur., 2007). Stereotipi su duboko ukorijenjeni u današnjem društvu. Prenose se sa generacije u generaciju, ponajviše u manjim sredinama te ih je vrlo teško istrijebiti. Stereotipi i predrasude temeljeni na osnovi spola ulaze suptilno u naše umove od malih nogu. Znakovi na kojima se od samog djetinjstva gradi seksizam, započinje rečenicom koju svakodnevno možemo čuti; „Zar se tako ponaša jedan dječak? Zar se tako ponaša jedna djevojčica?“ Upravo takve riječi oblikuju naše ponašanje i sposobnosti od malih nogu. U Republici Hrvatskoj ravnopravnost spolova definirana je sveobuhvatnim pravnim okvirom. Od usvajanja Zakona o ravnopravnosti spolova (GEA) 2003. godine Hrvatska je znatno promijenila pravni i politički okvir u smislu rodne ravnopravnosti. (Ortenblad i sur., 2017).

4. Feminizam

„Žene znaju da su nemoćne pred stvarima: vulkanima, policajcima, gazdama, muškarcima. Žene su stvorene za patnju, govore same. Takav je život...tu se ne može ništa...Ta pomirenost s neizbježnim stvarima strpljenje kojem se u žena često dive.“ (De Beauvoir, 2016, 637).

Naveden citat vrlo slikovito prikazuje sliku žene kroz povijest, iz njega se iščitava razlog za početak feminizma, borbe žena da ne budu pomirene sa onime što je, sa onime što je oduvijek bilo, već da promijene to „neizbježno“.

Etimološki feminizam (franc. *feminise*, prema lat. *Femina*; žena) predstavlja svjetonazor, radikalnu *ideologiju* i društveni pokret koji se zalaže za unapređenje položaja žena i promicanje rodne jednakosti u svim sferama života. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2011) „Feminizam je društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unapređenje položaja uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije (seksizma) i promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života“ (*Hrvatska enciklopedija 2001:600*). Feminizam je nastao u zapadnim zemljama u 19. stoljeću. Patrijarhalna struktura društva stoljećima je rezultirala podređenošću ženskog spola zbog muške dominacije te se o njihovom položaju u društvu problematiziralo kroz mnoge društvene, medicinske, umjetničke i humanističke znanosti, politiku, religije, filozofiju i drugo.

Feminizam se razvijao u valovima. Prvi val trajao je kroz 19. stoljeće i bio je koncentriran na borbu žena za pravo glasa, obrazovanje, ravnopravnost s muškarcima u kontekstu radnih prava te problematiku braka. Aktivistice prvog vala nazivaju se sufražetkinje (termin *suffragette* dolazi od engleske riječi *suffrage* što znači pravo glasa). Neke od njih bile su Elizabeth Cady Stanton, Alice Paul, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony, Lucretia Mott.. Imala su različite ciljeve vezane uz rodnu ravnopravnost, a oprečna stajališta dovela su do raskola u prvom službenom feminističkom pokretu. Pomak koji je ostvaren nakon Prvog vala feminizma je mogućnost prava glasanja na izborima koje prvo uvodi Novi Zeland (1893), a kasnije skandinavske države. Drugi val trajao je od 1960.-1980. i to je razdoblje organiziranog pokreta za žensku ravnopravnost te je ujedno i najpoznatiji feministički val. Tumači se kao noviji feministički pokret koji je kao nastavak prvog vala u kojem je izborna ženska prava glasa, više usredotočen na borbu protiv društvenih i kulturnih različitosti. Osnovni ciljevi drugog vala bili su rodna ravnopravnost, promjena zakonodavstva i naglašavanje važnosti problematike nasilja nad ženama. Feminizam prvog vala je doveo ženska prava u političku sferu, ali feministice drugog vala su na toj pobjedi željele ostvariti *de facto* ravnopravnost, odnosno socijalni i pravni rodni paritet. Ovo se razdoblje uglavnom

naziva pokretom za oslobođenje žena, a kad su neke od njih poput Glorie Steinem i Betty Friedan izazvale orodene koncepte ženskosti i socijalizacije koji su žene držali u kuhinji. One će isto tako popularizirati termin „feministica“. Feministice su tada težile ostvarenju socijalne i radne ravnopravnosti, a ostvarile su usvajanje zakona o jednakim plaćama i obrazovanju, građanskim pravima te su se postigli veliki pomaci na području diskriminacije na radnom mjestu i u kontekstu seksualnog zlostavljanja žena. Amandman o jednakim pravima Alice Paul u američkom Ustavu bio je najveći cilj ovog vala koji ipak nije uspio biti realiziran. Treći val traje od 1990. do danas. a temelji se na ideji realizacije svih neuspjeha prijašnjih generacija sa naglaskom na borbu žena koja je usmjerena prema individualnim pravima. Obilježava ga mnoštvo prosvjeda. Treći val bio je veoma multidisciplinarnan, s elementima iz pojava kao što su *girl power*, *riot girl*, postmodernizam, transnacionalizam, postkolonijalizam, cyberfeminizam, ekofeminizam, trans, queer, rasna politika i filozofija, te je prvi od tri vala koji je kao svoj princip prihvatio seksualnu pozitivnost. Utjecaj feminizma paralelno se osjetio i u Hrvatskoj krajem 19. stoljeća. Književnica Marija Jurić Zagorka smatra se značajnom osobom hrvatskog feminizma jer je držala predavanja o ženskom glasačkom pravu, a žene su se počele udruživati unutar antifašističkog pokreta. Zagorka se od malih nogu zalagala za ono što je smatrala ispravnim te iako je bila žena, govorila je o stvarima koje se žena, iz pogleda muškarca nisu ticale, kao politika. S osamnaest godina objavila je uvodnik o vođi seljačkog ustanka Matiji Gupcu. Zbog napisanoga teksta, rečeno joj je da se prestane baviti pisanjem jer politika nije za žene.

„...a ti slušaj nesretno dijete: revolucionarno danas misle samo luđačke muške glave, a ženi je određen život pokornosti i nježnosti. Vraćam ti taj tvoj mali notes što smo ga našli skrivenog u kaminu da bi te jednom podsjetio na dane kad si počinjala sudbonosne atentate. Neka te tvoj notes odvraća da ti, žena, ikada pokušaš pisati i da proslijediš ovakvo sramotno revolverско mišljenje jer ćeš onda učiniti najveći atentat na svoj život“ (Đorđević 1979, 18).

Feministički ciljevi obilježeni su različitostima jer u neki feministički pokreti bili fokusirani na strukture koje određuju žensku egzistenciju, dok su drugi zagovarali održavanje ideje ženskosti:

1. Anarho-feminizam teži uništenju seksizma i smatra da do ravnopravnosti žena dolazi tek nakon oslobođenja od hijerarhije, spoj je anarhizma i feminizma.
2. Kulturalni feminizam/ feminizam razlike smatra da postoje razlike između žena i muškaraca, ali zagovara ideju da je rod društveni i psihološki konstrukt.

3. Isključujući/ separatistički feminizam vjeruje da žene mogu ostvariti svoju ravnopravnost jedino ako se izoliraju od muškaraca, prednost daju lezbijanizmu i celibatu.
4. Individualistički feminizam temelji se na ideji da „ženska ravnopravnost proizlazi iz oslobođenja prisilne smetnje“ te naglašava potrebu da vlada treba imati minimalan utjecaj na živote žena.
5. Liberalni feminizam smatra da su žene glavne akterice u borbi za političke i zakonske promjene, bavi se glasačkim pravima, obrazovanjem i borbom protiv seksualnog zlostavljanja.
6. Materijalistički, marksistički i socijalistički feminizam bavi se problematikom kapitalizma i neravnopravnih struktura rada, fokus stavljaju u klasnu borbu ispred rodne ravnopravnosti.
7. Višerasni feminizam uključuje određene rase te ujedinjuje indijanski, azijsko-američki i crnački feminizam.
8. Domorodački feminizam bori se protiv kolonijalne ideologije te protiv patrijarhata i hijerarhije.
9. Chicana feminizam fokusira se na diskriminaciju Chicana žena i kulture koja naglašava njihov narušen društveni status, ekonomski i politički položaj.
10. Postmoderni feminizam koncept roda i spola smatra neodredivim i nepostojećim.
11. Radikalni feminizam bavi se uvođenjem rodne ravnopravnosti i isključivanjem tradicionalnog patrijarhalnog sustava.
12. Standpoint feminizam smatra da ne postoji univerzalno žensko stanje te da žene trebaju proučavati svoj svakodnevni život i tako se podupirati.
13. Transfeminizam povezuje feminističku teoriju sa trans i queer teorijama kako bi prevladao razliku između ta dva svijeta
14. Womnizam: crni feminizam nastao je zbog zanemarivanja crnih žena te se bavi problematikom sa kojom se one susreću u društvu. (Žimbrek, 2014)

Neki od pojmova koji se još vežu uz feminizam jesu femicid (zločin ubijanja žena od strane muškaraca kojem je jedini motiv spol), seksizam (uvjerenje da su muškarci superiorniji spol koje doprinosi ugnjetavanju žena) i mizoginija (opća mržnja prema ženama). Feminizam je značajno promijenio perspektive društva u smislu diskriminacije žena. Iako se radi o društvenom pokretu koji je počeo tek u 19. stoljeću, zaključak je da je borba žene za boljim položajem i ravnopravnošću trajala od najprimitivnijih društava pa sve do modernog i

suvremenog vremena te još uvijek nije gotova. Bitno je desigmatizirati feminističku borbu kao borbu ogorčenih žena protiv dominacije muškaraca.

Današnji feminizam zalaže se za jednaka politička i građanska prava žena i muškaraca, identična prava i mogućnosti na radnim mjestima, reproduktivna prava, pravo na pobačaj, te se intenzivno bori protiv nasilja u obitelji, silovanja, seksualne eksploatacije, ženskog ropstva te pruža podršku LGBTIQ osobama.

5. Problem ženske podređenosti kroz povijest

Započnimo ovako:

„Žensko tijelo jedan je od suštinskih elemenata položaja koji žena zauzima u svijetu. No ipak nije dovoljno da je se definira. Tijelo ima proživljenu stvarnost samo kao prihvaćeno u svijesti kroz djelovanja i unutar nekog društva. Biologija nije dovoljna za pitanje koje nas zaokuplja: zašto je žena Drugo? Pitanje je kako se u njoj priroda nastavlja tijekom povijesti. Pitanje je što je čovječanstvo napravilo od ljudske ženke.“ (De Beauvoir, 2016, 56)

Znanost tumači ženu kao izvorni i prvi spol jer je nosila prvi ljudski kromosom i osigurala opstanak ljudske vrste zbog svoj evolucijske prilagodbe. Ona je sinonim za početak povijesti čovječanstva. Suprotno tome, autorica u djelu *Drugi spol* iznosi tezu kako su muškarci ti kojima je uvijek pripadao svijet.

„Egzistencijalna perspektiva nam je dakle omogućila da pojmimo kako su biološki i ekonomski položaj čopora morali dovesti do muške nadmoći. Ženka više od mužjaka trpi zbog ljudske vrste. Čovječanstvo je uvijek nastojalo umaknuti svojoj specifičnoj sudbini. Izumom oruđa, održavanje života je za muškarca postalo aktivnošću i projektom, dok je kroz majčinstvo žena postala prikovana za svoje tijelo, kao životinja. Zato što se čovječanstvo u svome bitku dovodi u pitanje, to jest životu pretpostavlja razloge življenja, muškarac se naspram žene postavio kao gospodar.“ (De Beauvoir, 2016, 83)

U vrijeme prapovijesti i primitivnim društvima žena je bila cijenjena i imala je važnu ulogu jer ih se štovalo zbog moći da može podariti novi život. U Mezopotamiji su mnoge od njih zauzimale važne društvene uloge poput liječnica, svećenika i proročica. Staroegipatska kultura iza sebe je ostavila moćne vladarice u čije vrijeme je došlo do velikog razvoja kulture i umjetnosti (Kleopatra, Hatšepsut). U vrijeme Babilona žena je imala pravo na vlastitu imovinu te pravnu i djelatnu sposobnost, a muž je nije smio zapostaviti. Antička Grčka ženu je stavila u položaj u kojem je bila ovisnija o muškarcu. Partnere su im birali otac ili djed, nisu smjele izbivati iz kuće niti se smjele interesirati za stvari koje se događaju oko nje. Renesansa je slijedila stavove Starog zavjeta i grčkih filozofa, osobito Platona i Aristotela prema kojima je žena moralno inferiorna muškarcu.

„Ne zaustavljaj pogleda ni pred čijom ljepotom i ne sjedaj sa ženama. Jer iz odijela izlazi moljac, a od žena ženska zloća. Bolja je zloća muška nego dobrota ženska; od žene potječe sramota i ruglo.“ (Knjiga Sirahova 41, 12-14)

U Starom zavjetu koji i danas nadahnjuje mnoge kršćane prema navedenom citatu prikazuje ženu u negativnom kontekstu. Utjecaj takvih stavova i misli ostavio je traga i u

budućoj predodžbi o ženskom položaju. U srednjem vijeku crkva je odlučivala o ulogama muškaraca i žena u društvu. Brakove su i dalje dogovarali roditelji, a žena je od rođenja bila vlasništvo oca, kasnije muškarca te je gotovo u svim životnim aspektima ovisila o muškarcu. Jedina zadaća žene bila je odgoj djece i obavljanje kućanskih poslova, nisu imale pravo na obrazovanje ni općenito nikakva prava. (Papić i Sklevicky, 2003). U Novom vijeku industrijska revolucija, Francuska revolucija i sufražetski pokret uvelike su obilježili promjene u kontekstu položaja žena. 18. stoljeće obilježeno je nastojanjima da se osvijesti ravnopravnost spolova. Razvoj strojeva zamijenio je čovjeka i time direktno počeo eliminirati jednu od prednosti koju je muški spol imao nad ženskim. Francuska revolucija (1789.) smatra se početkom borbe žena za pravo glasa. Žene su zbog gladi organizirale pohod na dvorac Versailles i napad na tvrđavu Bastillu i to je službeno prvo aktivo sudjelovanje žena u nekoj revoluciji. To vrijeme obilježilo je i ukidanje sudskih procesa protiv vještica. Godine 1848. donesena je Deklaracija o pravima i osjećajima na prvom skupu o ženskim pravima. Starateljstvo nad djecom nakon razvoda, mogućnost raspolaganja imovinom bolji uvjeti obrazovanja i rada samo su neka od prava koje su žene zatražile u navedenoj deklaraciji. Prvi i Drugi svjetski rat doprinose emancipaciji žena jer se njihovo djelovanje počelo širiti. Žene su se počele slobodno kretati, više su se počele družiti s muškarcima, raditi u tvornicama, voziti automobile i tramvaje, nositi hlače. U većini svjetskih država žene su konačno ostvarile pravo glasa. Također, sve aktivnije postale i u političkom životu. Općenito se i u povijesti filozofije žene malo spominju što pridonosi zaključku da je i povijest filozofije zapravo pogled iz muške perspektive. (Čaćinović, 2006) Kant tako iznosi oštru kritiku u kojoj govori kako žena „glupavo“ oponaša muškarca poput majmuna, slikovito navodeći da knjige nose kao sat (ukras) aludirajući na tezu da se žena znanjem „uljepšava“, ali znanje i dalje pripada muškarcu. Hegel pak tumači da žena ne može biti individua, već ima svoju određenost u obitelji. (Fraisse, 2006). Ana Maskalan u svojoj knjizi *Budućnost žene* razmatra njenu ulogu u predutopijskim i klasičnim utopijskim djelima. Objasnjava kako su feminističke utopije moguće te naglašava njihovu važnost u suvremenom svijetu. Navodi kako se odgovornost za pojavu svih nedaća na ovome svijetu svaljuje na žene (problematizira *Mit o Pandori* i progonu iz *Edenskog vrta*) (Maskalan, 2015). Maskalan zaključuje kako je Platon svojim razlikovanjem spola i roda dao određeni doprinos razvoju feminizma, ali utopistima zamjera što nisu prepoznali potrebu za poboljšanjem društvenog položaja žena.

Zaključak je da se kroz povijest nametala teza kako znanost, politika ni filozofija nisu područja koja bi trebala bit predmet ženskog interesa. Pojedine žene ipak su unatoč stalnom

omalovažavanju takvih pokušaja uložile veliki napor i revolucionarno se izborile za svoje mjesto u tom razvoju.

5.1. Značajne žene kroz povijest

Žene su kroz povijest svoje mjesto zauzimale na marginama društvenog i javnog života jer je njihova „zadaca“ bila obavljanje kućanskih poslova, odgoj djece, a nepojmljivo je bilo da rade. U odnosu na muškarce bile su „nevidljive“ i zanemarene jer su isključivo oni bili nosioci svih prava. Stvari su se s vremenom ipak počele mijenjati u njihovu korist te se njihov položaj u odnosu na prošlost danas uvelike razlikuje. Vigdis Finnbogadittir bila je prva predsjednica države u povijesti (Island). Nadalje, Florence Nightingale uspjela je steći veliko poštovanje svoga vremena bez obzira na svoj spol koji je tada uvelike bio degradiran. Tijekom Krimskog rata (19.st) uložila je veliki trud oko brige bolesnika i doprinijela zdravlju ljudi. Prva je organizirala ekipu koja je bila zadužena za ranjenike i osobe kojima je potrebna zdravstvena skrb. Njezina ideja smatra se temeljem osnivanja svjetske organizacije koja bi pomagala potrebitima. Mary Wollstonecraft smatra se prosvjetiteljskim glasom emancipacije. Autorica je knjige *Obrana ženskih prava* u kojoj poziva da se izvrši revolucija u ženskim manirama, te da žene formirajući sebe, reformiraju svijet. Valentina Tereškova bila je prva žena u svemiru i zbog uspješnog ostvarenja svoje misije proglašena je ženom stoljeća. Marija Sklodowska Curie prva je žena koja je dobila Nobelovu nagradu (1903. za fiziku i 1911. za kemiju i otkriće radija i polonija) te je time također promijenila pogled na položaj žena. Virginija Woolf bila je spisateljica koja se bavila feminističkom problematikom i analizom ženske psihe. Smatra se osnivačicom feminističke književne kritike, ali joj shvaćanje da društvo i dalje nepromjenjivo počiva na patrijarhatu dovelo do depresije i samoubojstva. Frida Kahlo bila je kontraverzna umjetnica koja je odbijala mijenjati svoje „muške“ osobine (pušenje, konzumiranje alkohola, neženstveni stil). Njezina umjetnička djela često su prikazivala, abortus, rađanje i dojenje, a ponosila se i svojom biseksualnom orijentacijom. Majka Tereza istaknula se velikim humanitarnim radom te je 1979. dobila Nobelovu nagradu za mir. Sufražetkinje su bile pripadnice demonstrativnog pokreta koji se krajem 19.st i početkom 20.st borio za ravnopravnost i jednakost žena i muškaraca. I uvođenje ženskog prava glasa. Zbog svog ofenzivnog načina prosvjedovanja koje je često uključivalo i nasilne metode znale su biti i uhićene zbog remećenja javnog mira i reda. Ivana Brlić Mažuranić poznata je hrvatska književnica koja je napisala brojna književna djela koja su danas

prevedena na mnoge svjetske jezike. Godine 1937. postala je prvom ženom članicom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i time promijenile pogled na žene u Hrvatskoj. Marija Jurić Zagorka hrvatska je književnica i novinarka. U vrijeme svoje novinarske karijere pisala je za časopis „Obzor“, ali anonimno jer je žena. Upravo to potaknulo ju je da realizira prvi list u Hrvatskoj koji je namijenjen isključivo ženama (1925.- 1938.), a nakon toga „Hrvaticu“. Bitno je napomenuti da su Ivana Brlić Mažuranić i Marija Jurić Zagorka kroz svoj život i djelovanja nailazile na mnoge osude, poniženja, prepreke i podsmehivanja. Njihova upornost i tendencija da pokažu društvu kako i žene mogu biti uspješne čini ih velikim i važnim ženama hrvatske povijesti. Pitanje ravnopravnosti žena i muškaraca aktualno je i u 21. stoljeću. Znanstvenici polaze od pretpostavke da ljudsko ponašanje uglavnom određuje naučeno ponašanje, odnosno kulturološka sredina. (Deaux i Lewis, 1984). Današnji položaj žena poboljšan je u kontekstu njihovog društvenog statusa, ali to i dalje nije dovoljno za rušenje tradicionalnih stavova vezanih uz rodne uloge u kojima se žena povezuje sa ulogom domaćice i majke, a muškarac kao hranitelj. Ovoj problematici moguće je pristupiti sa stajališta empirijskih podataka o uvjerenjima o ženama koja proizlaze iz društvenih uvjerenja te biološki utemeljenih razlika između muškaraca i žena. (Pease i Pease, 2003a, 2003b).

6. Značenje drugosti kod Simone de Beauvoir

Feministički riječnik *drugost* definira kao:

„Proces kroz koji dominantna grupa definira u postojanje sporedne/ potčinjene grupe. To su nametnute kategorije, etikete i ideje o tome što obilježava ljude koji pripadaju tim kategorijama. Literatura definira drugost (othering) kao ono što se događa kad je osoba, grupa ili kategorija tretirana kao objekt od strane druge osobe, grupe ili kategorije. Ova objektivizacija dopušta akterima da razbiju moralna pravila društvenih odnosa.“ (JASS, 2009, 10)

De Beauvoir u *Krvi drugih (Le Sang des autres, 1954)* i *Drugom spolu (Le Duxieme sexe, 1949)* afirmira važnost „drugoga“ osobito u feminističkom kontekstu gdje su žene kroz povijest bile ono ontološko i lingvističko „drugo“ iz čega treba graditi put njihove afirmacije. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2011). Problematika i tema drugosti javljale su se u zapadnoeuropskoj filozofiji, ali nikada u kontekstu spolne, odnosno, rodne razlike. Drugost se kroz povijest uglavnom prikazivala kroz kulturološke razlike (boja kože, vjerske, nacionalne i rasne manjine..). Djelo *Drugi spol* Simone de Beauvoir temelj je filozofskog pitanja i analize drugosti kao spolne razlike. Filozofija zapravo kroz povijest nikad nije ozbiljnije problematizirala ovu temu jer ju je pripisivala biološkom, a ne socijalnom kontekstu. Autorica u ovom djelu prvi puta ženu definira kao Drugo te pokušava dekonstruirati njezin diskriminirajuću položaj unatoč činjenici što žene čine polovicu čovječanstva. Neravnopravnost ženskog spola navodi kao multidimenzionalnu jer se teškoća ženskog položaja manifestira kroz njezin fizički izgled, bračnu i majčinsku ulogu te seksualni život, Beauvoir svojim stavovima i argumentima ženu pokazuje kao ugroženu i ništavnu te daje iscrpnu analizu narušenog položaja žene u svim životnim sferama. Samojoj sebi postavlja pitanje „Zašto žena postaje drugo?“, analizira činjenicu da je žena od samog početka svog egzistiranja isključena iz okoline, zanemarena, doživljena kao maternica, potčinjena u vlastitom tijelu. Opširno tumači ženu kao objekt integriran u zajednicu kojom upravljaju muškarci i u kojoj zauvijek zauzimaju podređeno mjesto. Autorica se osvrće i na fiziološku sudbinu žene slikovito govoreći kako je ona nejednakija i isprekidanija od muškaraca. Ona prolazi kroz turbulentnije krize koj uključuju pubertet, seksualnu inicijaciju i menopauzu, muškarac stari nejednako, a njezina se ženskost naglo oduzima. Simone De Beauvoir objašnjava kako točno dolazi do toga da se ženom ne rađa, već postaje. Govori o tome kako se djeca do 12-e godine života očituju istim ponašanjem, interesima te im je i genitalni razvoj sličan. Kako djevojčica nakon te dobi sazrijeva, sve više do izražaja dolazi superiornost muškaraca, a sve svjesnija postaje hijerarhije spolova kroz obiteljska iskustva. Polako shvaća

da je očev autoritet suveren te je on hranitelj i gospodar čitave obitelji. Dječaci očevu superiornost poimaju kao suparništvo, dok ga djevojčice doživljavaju s nemoćnim divljenjem. Autorica u tom tumačenju pobija i Freudov „Elektrin kompleks“ tvrdeći da on nije seksualna želje, nego abdiciranje subjekta koji se pristaje pretvoriti u objekt kroz obožavanje i pokornost. Prema riječima Simone De Beauvoir ovako izgleda sudbina žene u odnosu prema muškarcu:

„I budući da u carstvu muškaraca žena ništa ne radi, njezino se razmišljanje ne prelijeva ni u kakav projekt, pa se i ne razlikuje od sna. Žena, u nedostatku djelotvornosti, nema smisao za istinu. Suočena je samo sa slikama i riječima: zato bezbrižno prihvaća i najproturječnije tvrdnje. Ne zamara se previše rasvjetljavanjem tajni nekog područja koje joj je ionako izvan domašaja.“ (De Beauvoir, 2016, 635)

Njezina sudbina je u ovoj knjizi prikazana kao poslušnost i poštovanje, osuđena da ostane „veliko dijete“ i da bez pogovora prihvati sve istine i zakone koje su definirali muškarci. Ona očajnički brani idole koje su joj ponudili otac, braća ili muž, a obzirom da ne sudjeluje u povijesti, ne razumije njezinu nužnost, a nema ni povjerenje u budućnost pa joj se samo prepušta. Smatra da je njihov položaj paradoks jer žene ujedno pripadaju muškom svijetu i sferi u kojoj se taj svijet osporava. De Beauvoir detaljizira kako žena misli da svijetom vlada nejasna sudbina protiv koje se opasno boriti te da je okružena muškim svemirom koji poštuje i kojemu se ne usuđuje suprotstaviti. Povijest, književnost, bajke i pjesme kojima je uspavljaju sve redom uzdižu muškarce i u očima djevojčice potvrđuju tu hijerarhiju. Na poslijetku postaje svjesna da će uskoro postati nečijom suprugom, majkom, bakom, da će održavati kuću i živjeti bez autonomije. Žena tako prema autoričnim riječima zauvijek živi u sjeni muškaraca kao drugorazredno i necjelovito biće i kao rob vlastitog spola:

„Žena zna da je njezin problem dublji od izgovora koje za njega pruža i da je jedno rješenje ne može spasiti: krivi cijeli svijet jer je izgrađen bez nje i protiv nje. Od adolescencije i djetinjstva prosvjeduje protiv svojega položaja. Obećali su joj kompenzacije, uvjerali su je da će joj, ako prepusti svoje mogućnosti ljudskim rukama, one biti stotruko vraćene i smatra da je obmanuta. Optužuje cijeli muški svijet. Ljutnja je naličje ovisnosti: kad netko da sve, nikad ne dobije dovoljno zauzvrat. Međutim, ona ujedno ima potrebu poštovati muški svijet. Osjećala bi se ugroženom...“ (De Beauvoir, 2016, 725)

Pozicija drugog možda sama po sebi ne bi bila toliko velik problem da s žena u bilo kojem trenutku kroz povijest uspjela više nametnuti u ulozu subjekta.

6.1. Put prema oslobođenju – neovisna žena

Sam naslov knjige *Drugi spol* sugerira hijerarhiju među spolovima implicirajući da postoji i prvi. Iako autorica žensku inferiornost definira kao činjenično stanje, svoje djelo završila je poglavljem koje ženu prikazuje u boljem položaju u odnosu na prije. Kao jedan od problema zbog kojih žena nikada nije mogla izaći iz svojih okvira podređenosti, autorica prikazuje njeno tijelo kao faktor koji je ograničava na tom putu obzirom da ne može kontrolirati funkcioniranje vlastitih reproduktivnih organa. Postavlja se pitanje koja bi bila točna definicija neovisne žene? U prošlosti bi ona sigurno uključivala slobodu glasa, pravo na obrazovanje, politički angažman. Beauvior tumači kako se ženama kroz njihovo postojanje nameću razni mitovi koji ih prisiljavaju da misle kako je svrha njihovog postojanja isključivo ono da na ovom svijetu postoje za druge, odnosno za muškarce. Kritizira ideal snažne žene koji kućanske poslove smatra njenom sudbinom i načinom da iskaže svoju ljubav prema bližnjima. Svrha njenog postojanja tako se svodi na nazivnik služenja drugima. Ono što autorica na kraju zaključuje i navodi kao oslobođenje je osvješćivanje činjenice da u ime ljubavi ne mora raditi sve sama.

„Činjenica jest da su se muškarci počeli miriti s novim položajem žene. Ne osjećajući se više unaprijed osuđivanom, žena se osjeća ugodnije: danas žena koja radi ne zanemaruje zato svoju ženskost i ne gubi svoju seksualnu privlačnost.“ (De Beauvior, 2016, 722)

„Nije sigurno da će njezini „svjetovi ideja“ biti drukčiji od muških jer će se žena osloboditi izjednačujući se s muškarcima. Da bi se saznalo u kojoj će mjeri žena ostati jedinstvena, u kojoj će mjeri njezine jedinstvenosti zadržati važnost, trebalo bi se odvažiti u zaista hrabra predviđanja. Jedno je sigurno: dosad su mogućnosti žene gušene i izgubljene za čovječanstvo i krajnje je vrijeme da joj se napokon dopusti da okuša sreću, u interesu nje same i u interesu svih.“ (De Beauvior, 2016, 646)

Prošlo je sedamdesetak godina od objavljivanja knjige *Drugi spol*. Današnje moderno i suvremeno društvo doživjelo je evoluciju u kontekstu boljeg položaja žena. Ostvarile su se mnoge stvari koje su u prošlosti bile nezamislive (ekonomska neovisnost, legalizacija abortusa, mogućnost kontracepcije..). No iako su se stvari promijenile na bolje, mislim da još mnogo žena putuje prema oslobođenju i cilju da postane neovisna žena. Upravo zbog toga smatram da misli o egzistencijalističkim temeljima koje je postavio *Drugi spol* trebaju biti imperativ i u budućnosti.

Simone De Beauvoir ovim riječima opisuje oslobođenje žene:

„Osloboditi ženu znači je odbiti zatvoriti u odnose koje održava s muškarcem, ali ne i zanijekati ih. Ako se postavi za sebe, ona neće manje nastaviti postojati ni za njega: kad se međusobno priznaju kao subjekti, svatko od njih će svejedno za drugoga ostati drugo. Uzajamnost njihovih odnosa neće dokinuti čuda koja stvara podjela ljudskih bića na dvije odvojene kategorije: želju, posjedovanje, ljubav, san, pustolovinu. I riječi koje nas diraju-dati, osvojiti, ujediniti se- zadržat će svoje značenje. Naprotiv, kad bude ukinuto ropstvo polovice čovječanstva i cijeli licemjerni sustav koji ono podrazumijeva, „podjela“ čovječanstva otkriti će svoje izvorno značenje i ljudski par će pronaći svoj istinski lik.“ (De Beauvoir, 2016, 762).

Osim oslobođenja žene u kontekstu borbe protiv inferiornosti, autorica u završnom djelu knjige donosi pomirljivi zaključak unutar kojeg oslobođenje žene vidi u uzajamnosti muško- ženskih odnosa koji će uvažavanjem i ravnopravnošću stvoriti kvalitetnu cjelinu.

7. Važnost djela **Drugi spol**

Beauvior svoje djelo započinje pitanjem „što je žena?“ te iz biološkog i fiziološkog aspekta promatra razlike između muškarca i žene. Prvi svezak ovog djela pod nazivom *Činjenice i mitovi* raspravlja o teorijama koje su kroz povijest ženu svrstale na margine, te iznosi filozofske, mitološke i umjetničke percepcije žene iz aspekta muškaraca. Kritički iznosi detalje ženskog „ropstva“ kroz psihoanalitička, biološka i marksistička tumačenja. U drugom dijelu knjige *Proživljeno iskustvo* konkretizira život žene, opisuje ga od rođenja do smrti te ga zaključuje pišući kako se raduje budućnosti u kojoj će žene i muškarci biti ravnopravni. O majčinstvu govori u pomalo negativnom kontekstu te tumači da je rezultiralo još većom dominacijom muškaraca jer je ženu ostavilo okovanom za tijelo, smatra da je trudnoća dar i prokletstvo. Opisuje borbu žena za abortus i reproduktivna prava te u određenim poglavljima piše o menstruaciji, gubitku nevinosti, ženskoj seksualnosti i spolnim odnosima (uključujući i homoseksualne) te braku i prostituciji. Govoreći o životnim iskustvima žene od rođenja do starosti naglašava različitosti povlačeći paralele kako ih proživljavaju žene, a kako muškarci. Te razlike gotovo uvijek idu na teret ženama. Majčinstvo i roditeljstvo samo je jedan od primjera kojima autorica potkrepljuje svoju tezu. Starost također tumači kao iskustvo u kojem žena gubi fizičku ljepotu, dok muškarac dobiva određeno poštovanje zbog iskustva i mudrosti. Upravo iz ovog proizlazi površnost percepcije ženskog spola jer se ona tumači kao objekt koji je ugodan osjetilima, dok se muškarac analizira kao duhovno biće. Brak također objašnjava kao neravnopravnu muško-žensku instituciju koju slikovito uspoređuje sa prostitucijom jer žena u tom odnosu kapitulira svojom predajom.

Beauvior je još daleke 1949. pokušala pronaći odgovor na pitanja što to uopće znači biti žena u kontekstu njenog razvoja, uloge i ugroženosti. Vjerojatno tada nije ni slutila da će baš navedeno djelo postati kontraverznim temeljem feminističke filozofije. Ova radikalna kritika patrijarhata već je u svojim počecima podigla prašinu zbog poglavlja koja govore o biologiji, majčinstvu i evoluciji žena te ju je Vatikan smjestio na listu zabranjenih knjiga. Autorica u knjizi predstavlja identitet žene kroz biološku i psihoanalitičku perspektivu. Spornim i skandaloznim pokazala se njena kritičnost prema majčinstvu koja se dugo nespretno tumačila kao svojevrsna mržnja prema djeci jer je ona definirana kao vladarica djece i to je jedini način kojim može ostvariti moć nad nekim. Pitanje koje Simone problematizira u knjizi je koliko je žena zapravo želi dijete, odnosno, je li ta „želja“ isključivo rezultat socijalnog pritiska. Smatram da je upravo njena dilema i danas aktualna tematika.

Moderna žena dobila je mogućnost raditi gotovo sve, a paralelno s tim, može imati mogućnost birati kad će i hoće li uopće imati dijete. Kontradiktorno tome, socijalno okruženje i danas suptilno nameće vrijednost žene koja se potvrđuje majčinstvom. Žene koje se ne ostvare kao majke što zbog vlastite želje ili neke druge nemogućnosti i dalje su izložene verbalnim i neverbalnim osudama. Simone u ovom djelu vodi borbu protiv mitova da se žene rađaju „ženstvene“ i da su spremne prihvatiti oduzimanje svoje autentičnosti i prihvatiti svoju pasivnu ulogu, odnosno ulogu muškarčeve „polovice“. Na kraju poziva na radikalnost u kontekstu preispitivanja uloga žena u društvu. Iako je ona skromno negirala svoj utjecaj objasnivši da je u vrijeme Drugog vala feminizma bila premlada, nedvojbeno je napravila snažan udar na stupove diskriminirajućeg položaja žena. Autorica kao jedan od ključnih problema podređenosti žena vidi kompleksu muške nadmoći. Tumači kako ženska inferiornost njima služi za prezentaciju vlastite nadmoći te da će se tog osjećaja teško odreći. Svojom feminističkom orijentacijom aludirala je na promjene koje povezuju klasnu borbu sa emancipacijom žena.

Autorica J. Butler i njezino djelo *Nevolje s rodom* izvukli su Drugi spol iz zaborava. Upravo je Butler u navedenom djelu pronašla inspiraciju za svoje misli o rušenju muške dominacije. Svoje djelo započela je sa:

„Pročitala sam Simone de Beauvoir, koja je objašnjavala da biti ženom znači biti izvorom zagonetke i neprepoznatljivosti za muškarce.“ (Butler, 2000).

Za razliku od Beauvoir, Butler drugačije tumači spolne i rodne razlike te kritizira uvjerenje da će se žena sama izboriti za svoj status ako pravovremeno spozna nepravdu koju joj je nametnulo patrijarhalno društvo. Autorica Butler suprotstavlja se feminističkim ciljevima i pokušava osporiti feminističke teorije koje rod tumače kao kulturnu interpretaciju spola. Ona tu razliku definira kao biološki nepromjenjiv spol i spol kao kulturnu konstrukciju i izjednačava ga s rodom, odnosno osporava međusobnu uvjetovanost spola i roda u kulturološkom kontekstu, dok De Beauvoir tumači rod isključivo kao obilježje žene. Butler tako u svom djelu zaključuje da je rod zapravo vrsta postojanja, a ne nepromjenjivo kulturološko obilježje. Ona analizirajući *Drugi spol* kroz svoje djelo problematizira načine nastanka roda.

„Kako se postaje ženom, ako svo vrijeme niste žena?“ (Butler, 2000, 33).

Problematika spomenutog djela je ženska inferiornost u svim životnim aspektima, počevši od rođenja, rodne uloge, odrastanje u prihvaćanju dominantne uloge muškaraca, te ograničavanju vlastite slobode koje kontrira egzistencijalističkom konceptu slobode kao najpoželjnijeg ljudskog stanja. Žena koja osvijesti navedenu problematiku neće prihvatiti nametnute nejednakosti samo zato jer je rođena kao žena. Ona će se možda boriti s vjetrenjačama, ali će se truditi svoj život usmjeriti prema vlastitim afinitetima i preferencijama. Upravo ta sjevremenska tendencija za boljim položajem žena predstavlja veliku važnost ovog djela jer će sigurno i u budućnosti poslužiti kao motiv i inspiracija mnogih žena koje će „razbijati“ tradicijski nametnute obrasce.

8. Rodna (ne)ravnopravnost u društvu, odgoju i obitelji

Rodna ravnopravnost u svim životnim aspektima trebala bi biti prioritet svakog modernog društva. Posljednjih nekoliko godina u Republici Hrvatskoj pokrenute su institucionalne i zakonodavne mjere čiji je cilj zalaganje za rodnu ravnopravnost i suzbijanje rodne diskriminacije. Neki od mehanizama koji potpomažu realizaciju tih ciljeva su Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Također, bitno je naglasiti da je Republika Hrvatska jedna od potpisnica međunarodnih dokumenata koji se odnose na promicanje ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Neki od ključnih su *Zakon o ravnopravnosti spolova*, *Zakon o suzbijanju diskriminacije*, *Zakon o zaštiti nasilja u obitelji*, *Zakon o istospolnim zajednicama*, a važno je naglasiti da je došlo i do izmjene Zakona o radu u kontekstu sprečavanja diskriminacije na temelju spola prilikom zapošljavanja. Počela su se provoditi i znanstvena istraživanja koja su se bavila fenomenom rodne neravnopravnosti čije je cilj bio osvijestiti javnost o prisutnosti rodne diskriminacije i napraviti korake prema rodno egzaltiranom društvu. Neovisno o tome rodna neravnopravnost još uvijek je globalni društveni fenomen unutar kojeg značajnu ulogu ima presijecanje socijalnih odnosa i institucija.

„Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog vlastite grupe, a usmjereno je na štetu druge grupe ili pojedinac/ki, čime se ističe njezin manje vrijedan položaj u društvu.“ (Borić, 2007, 19).

Početni obrazac rodne nejednakosti proizlazi iz obitelji koja zapravo predstavlja socijalno okruženje unutar kojeg žene i muškarci imaju nametnute rodne uloge – žena majke i kućanice, a muškarac zaštitnika i hranitelja nje i djece. Drugi obrazac rodne nejednakosti u društvu vidljiv je i na tržištu rada na kojem žene uglavnom lošije konkuriraju ili su slabije plaćene za identičan posao u usporedbi sa muškarcima. Razlika je vidljiva i u težnji za ostvarivanjem karijere koju žene često prekidaju zbog rađanja i brige oko djece pa paralelno s time teško napreduju. Žene tako zbog višestruke opterećenosti često nemaju mogućnost ostvariti svoje osobne ciljeve. Biološke i socijalne razlike između žena i muškaraca su evidentne, ali je upravo kultura primarna u definiranju različitih ponašanja kod oba spola. Prema Marović (2009) dvije najbitnije biološke karakteristike koje utječu na ponašajne razlike između djevojčica i dječaka su hormoni i različitosti u razvoju mozga. Što se socijalne osnove tiče, ključnu ulogu imaju kultura, odnosno socijalno okruženje s naglaskom na obitelj i odgoj.

Kroz naš život, roditelji, odgojitelji i vršnjaci isprepliću se kao različiti modeli ponašanja te nam postavljaju prikladna, odnosno neprikladna ponašanja za djevojčice i dječake, odnosno, muškarce i žene. Nameću nam tradicionalne rodne uloge koje daju nejednake mogućnosti ženama i muškarcima u društvu. (Battle, 2007). Obitelj je temeljni razvojni kontekst svakog pojedinca unutar kojeg razvijamo osobine ličnosti, socijalizaciju, stavove, a i rodno tipizirana ponašanja. (Galambos, 2004). Mediji također mogu imati značajan pozitivan ili negativan utjecaj na razvoj rodni uloga kod djece. Također, nameće se ideologija koja djevojčicama (osobito putem serija, reklama) govori kako će biti uspješne ako su lijepe i seksipilne, dok se dječacima kroz promatranje raznih akcijskih junaka otežava usvajanje emocionalne pismenosti. Dojenčad ima isključivo tjelesni doživljaj sebe te svoju okolinu doživljavaju pomoću osjetilnih podražaja. U drugoj godini života dijete tu svijest proširuje zbog usvajanja govora. Nakon toga počinju percipirati rodne oznake i prepoznavati svoj rodni identitet u kulturološkoj sredini što ukazuje na usvajanje stereotipnih uloga. Djeca u trećoj i četvrtoj godini života raspoznaju ženske i muške genitalije, odnosno razlike između djevojčica i dječaka u kontekstu izgleda čime usvajaju rodno ponašanje. Djeca tada obično postaju svjesna svog spola i znaju razlikovati djevojčice od dječaka, u periodu od treće do pete godine polako razvijaju svoj rodni identitet, a paralelno s tim i rodne stereotipe. (Martin & Ruble, 2004). Kroz pubertet i adolescenciju djeca oblikuju svoj rodni identitet kroz konstantno preispitivanje sebe i svoje okoline. U ovom životnom periodu na kreiranje rodni identiteta, ali i rodni stereotipa negativan utjecaj često vrše mediji.

Zaključak je da djeca već od svog rođenja putem kontakata sa vanjskom okolinom usvajaju rodni identitet. Svaka zajednica i kultura promiče određene vrijednosti, a neke osuđuje čime formira svoje pripadnike prema određenom obrascu. (Marović, 2009). Rodni odgoj vezan je uz pojavu *ružičasto-plave kulture* koja je povezana sa sveprisutnim potrošačkim društvom tj. komercijalizacijom djetinjstva. Belamarić (2009) definira termin *ružičasto-plave kulture* zajedno sa objašnjenjem kako roditelji, ali i stručnjaci djevojčicama i dječacima često pristupaju na različite načine nesvjesno, odnosno, događa se da su uvjereni da to ne čine.

Mnoga istraživanja dokazuju kako rano iskustvo rodne diskriminacije ima značajnu ulogu na kasnije ponašanje vezano uz rodnu neravnopravnost. Također, pretpostavka je da sudionici oba spola koji su doživjeli neko rano negativno iskustvo rodne diskriminacije raspoložu većom osviještenošću rodne diskriminacije unatoč jakog utjecaja tradicionalnih socijalnih normi. Istraživanje o različitoj socijalizaciji djevojčica i dječaka ukazala su na različita tretiranja i ohrabrivanja rodno tipiziranih aktivnosti sa strane roditelja. (Maccoby i

Jacklin, 1974.; Huston, 1983; Lytton i Romney, 1991.). Roditelji tako djevojčicama za igru više nude lutkice, dok dječacima autiće. Također, o osjećajima više razgovaraju sa djecom ženskog spola. (Maccoby 1988.). Istraživanja su dokazala da djevojčice puno više vremena provode pomažući majkama oko kućanskih poslova, a dječaci u slobodnoj igri što je u skladu sa tradicionalnim društvenim ulogama. (Myers, 2005.) Djeca uče promatrajući modele oko sebe i tako počinju usvajati ponašanja na način da gledaju kako njihovo okruženje reagira na rodno prikladna ili neprikladna ponašanja. (Lips, 2007.) Djeca kroz socijalizaciju usvajaju određenu rodnu ulogu te istu prihvaćaju kao svoju. Upravo je to razlog što djeca koja su odgajana u tradicionalnim obiteljima potencijalno razvijaju rodne stereotipe u kojima je uloga žene briga oko kuće i djece, a uloga muškarca egzistencija i zaštita obitelji. Obitelji u kojima se djeca odgajaju kroz naglašavanje jednakosti spolova, potencijalno kod djece razvijaju egalitarne rodne uloge (žene i muškarci bi trebali biti ravnopravni u odgoju djece, kućanskim poslovima i osiguranju egzistencije). (Vuksan, 2009). Teorija socijalnog učenja tumači da se različita ponašanja žena i muškaraca steknu iskustvom, a njezini teoretičari djecu smatra pasivnim u stjecanju rodno tipiziranih ponašanja koja im nameću odrasli nositelji kulturnih konstrukcija. Prema Bandura (1989) kažnjavanjem, potkrepljivanjem, samoregulacijom i učenjem opažanjem stječu se rodno tipizirana ponašanja. Suprotno tome, kognitivistički modeli tumače dijete kao aktivnog pojedinca koji sam bira i usvaja važne informacije kojima gradi osobno ciljeve. (Lips, 2007). Obzirom da teorija socijalnog učenja prikazuje usvajanje rodno tipiziranih ponašanja djece kao proces u kojem su djeca pasivni akteri, kognitivističko-razvojni modeli ispravljaju taj model postavljajući ih kao aktivne aktere koji traže i uče rodne uloge.

Obitelj je najčvršća, ali i „najopasnija“ socijalna zajednica. Roditelji često stvaraju okruženje unutar kojeg djeca uče kako žene i muškarci nisu ravnopravni i tako se od najranije dobi stvara percepcija rodne neravnopravnosti i diskriminacije. Autorica ovog rada kao djelatnica odgojno obrazovnog sustava mišljenja je da su roditelji prvi prema kojima bi trebalo usmjeriti mjere suzbijanja rodne neravnopravnosti. Potrebno je da, osobito u tradicionalnim obiteljima, roditelji kroz odgoj i socijalizaciju djece osvijeste i izbjegavaju nejednako postupanje prema ženskoj i muškoj djeci. Prema Maleš (1988) očevi imaju tendenciju kroz odgoj praviti veću razliku između kćeri i sinova. Autorica navodi da su očevi skloniji forsirati tipična rodna ponašanja i imati popustljivije odgojne metode prema djevojčicama. To često može rezultirati čvršćom vezom između očeva i kćeri jer dobivaju više pažnje. Prema Marović (2009) roditelji svjesno i nesvjesno šalju poruke svojoj djeci kako bi se prikladno trebali ponašati obzirom na svoj spol. Vrlo često konstruiraju drugačiju

okolinu za djevojčice, a drugačiju za dječake (primjerene aktivnosti, uređene prostor, izgled, način bliskosti). Neke obiteljske radne aktivnosti koje uključuju djecu također su podijeljene na ženske i muške poslove (pranje suđa, kuhanje, košenje trave, nošenje težih stvari itd.). Ovakva rodna podjela uloga stvara obrasce ponašanja koje će djeca usvojiti i kasnije primjenjivati u životu. Sve to rezultira sa njegovanjem patrijarhalnog odgoja sa koljena na koljeno. Također, važno je naglasiti skladnost obiteljski odnosa kao preduvjet razvoja zdravih rodnih identiteta. Majke i očevi svojim bi rodnim ulogama djeci trebali biti kvalitetan model ponašanja. Očevi koji su aktivno involvirani u brigu oko djece, kućanske poslove ili pak koriste porodiljski dopust, pridonose razbijanju rodnih stereotipa. Istraživanje koje je provedeno u deset zemalja uključilo je roditelje četverogodišnje djece i pokazalo kako očevi provode manje od jednog sata na dan u samostalnoj brizi oko djece. Prema rezultatima istog istraživanja, majke provode između 5,2 do 10,7 sati na dan. (Owen, 1995, prema Lips, 2007) Obiteljski odgoj zbog svega navedenog ističe se kao ključan faktor prema napretku ravnopravnosti žena i muškaraca. Još uvijek je mnogo problema koji su rezultat rodne neravnopravnosti, a neki od njih su porast nasilja nad ženama, manji broj žena u politici itd. Djeca su glavni akteri koji te poražavajuće podatke mogu u budućnosti mijenjati na bolje, stoga je važno da im obitelj omogući razvoj vlastitih vrijednosti i stavova koji su neopterećeni rodnim stereotipima. Različite društvene radionice i kampanje u kontekstu odgoja na manje rodno stereotipni način sigurno bi dale značajan doprinos u suzbijanju rodne neravnopravnosti. Educiranje i osvještavanje roditelja ključni su faktori u mijenjanju rodne politike u obitelji.

9. Poticanje rodne ravnopravnosti u odgojno obrazovnim ustanovama

Odgojno obrazovni sustav također igra ključnu ulogu u kontekstu rodne (ne)ravnopravnosti. Tolerantna i uvažavajuća okolina svakako bi trebala biti imperativ u odgojno obrazovnim institucijama jer će tako svi sudionici razvijati međusobno poštovanje, nediskriminaciju i nestereotipne stavove. Važno je njegovati partnerske odnose sa obitelji i lokalnom zajednicom kako bi svi zajedno razvijali navedene stavove i vrijednosti te utjecali na holistički razvoj djeteta. Zajednica ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (umjesto vrtićka) svakodnevno nudi mnogo prilika za stvaranje kvalitetnih odnosa između djevojčica i dječaka, između djece i odraslih kako bi se doprinijelo manjoj rodnoj diskriminaciji. Odgojiteljica/odgojitelj je model koji svojim ponašanjem može pomoći djetetu da razvije pozitivan stav prema vlastitom spolu. Važno je da odgojitelji/ice djeci omoguće bogato poticajno okruženje koje će im omogućiti autonomiju, kvalitetnu interakciju s drugom djecom te upoznavanje sebe kao individue, a zatim i svoje okoline. Materijalno okruženje u predškolskoj ustanovi vrlo često sadrži prikrivene rodne neravnopravnosti (npr. dominacija ružičaste boje pribora i igračaka u centru obiteljskih igara, odnosno, plave u centru građenja). Navedeno nikako ne pridonosi suzbijanju rodne neravnopravnosti, već djeci suptilno nameće rodne stereotipe obzirom da oni kroz igru uče i usvajaju socijalne vještine. Problem predstavlja i različitost prakse. Radeći u odgojno obrazovnom sustavu autorica primjećuje da su neki odgojitelji još uvijek skloni poticati djevojčice da se igraju „igračkama za djevojčice“, odnosno, neobičnim se smatra da se dječaci igraju lutkama, a djevojčice automobilima. Marović (2009) govori kako neka istraživanja upućuju da odgojitelji/ice u svom odgojno obrazovnom radu više pažnje posvećuju dječacima nego djevojčica. Razlog tome je činjenica da su djevojčice uglavnom „zrelije“ i samostalnije, a dječaci zahtjevniji. Vrlo je važan i utjecaj vršnjaka jer djeca kroz međusobnu interakciju grade svoje stavove, ponašanja i vrijednosti. U odgojno obrazovnim skupinama formiraju se određena ponašanja koja su tipična za djevojčice, odnosno dječake te često dolazi do osuđujućih interpretacija (npr. ako dječak unutar neke simboličke igre oblači haljinu). Iako ne postoji definirana podjela na ženske i muške igračke, u odgojno obrazovnim ustanovama još uvijek je tipično i „normalno“ da se dječaci bave uglavnom motoričkim aktivnostima, a djevojčice simboličkim i imitativnim igrama (aludirajući na preuzimanje majčinske uloge). Interpretacija dječje literature također ima veliku ulogu. U slikovnicama su ženski likovi često prikazani kao

pasivni, mlade, lijepe i bespomoćne žene koje čekaju spas ili pomoć jakog i moćnog muškarca. Likovi u slikovnicama često su stereotipizirani što negativno pridonosi percepciji vrednovanja ženskog i muškog stola. Marović (2009) smatra da su takve podjele štetne za zdravu percepciju vlastitog roda.

Bitno polazište za suzbijanje rodne neravnopravnosti u odgojno obrazovnim ustanovama svakako bi trebala biti edukacija zaposlenika. Uvođenje rodne politike i modela koji bi doprinosili suzbijanju rodne diskriminacije trebalo bi biti ključno i to od najnižih razina obrazovanja pa sve do sustava visokog školstva. Neki od alata koji bi pomogli u realizaciji navedenog bili bi kontinuirano inicijalno obrazovanje, refleksivna praksa, valorizacija rada u kontekstu osvješćivanja prisutnosti rodne neravnopravnosti. Sudionici odgojno obrazovnog procesa tako bi kvalitetnije osvijestili važnosti rodne ravnopravnosti te u svoj rad počeli implementirati ravnopravnu rodnu politiku.

10. Zaključak

Čitajući *Drugi spol* vodila sam bilješke koje se nisu odnosile samo na potrebu pisanja ovog rada. Neke autoričine rečenice inspirirale su me i odvele u paralelne radnje koje su u meni probudile, slikovito rečeno, prvost i drugost vlastitog postojanja kao žene. Proučavajući literaturu zaključila sam da se kroz povijest uporno i imperativno provlači teza kako je žena slabiji i zaista „drugi“ spol. Sve otežavajuće okolnosti njezinog postojanja koje sam navodila u ovom radu ostavljaju se na marginama, ona se i dalje stavlja pod nazivnik čovjeka ženskog spola koji je nad muškarcem superiorniji jedino zbog činjenici da može roditi dijete. Paralelno s tim, njezin doprinos ljudskoj evoluciji važniji je nego što je prikazano u stvarnom svijetu. A čovjek i dalje ostaje imenica muškog roda. *Drugi spol* fantastična je analiza pojedinačnog i općeg stanja ženskog bića kroz povijest, sadašnjost i budućnost. Isprepliće transcendenciju i imanenciju ljudskog života; života žene koja je pristala biti zarobljena u svijetu anonimnosti i imanencije i muškarca koji zahvaljujući socijalnoj konstrukciji spolova mnogo lakše korača prema transcendentnom. Autorica je knjigu završila strateški razmatranjem o načinu uspostavljanja post patrijarhalnih odnosa te nagađanjem kakav bi mogao biti položaj žena u budućnosti. Bit će to društvo u kojem će majčinstvo biti slobodan odabir, odgoj djece općenita društvena dužnost, a kategorije žensko i muško neće više biti samo esencijalnog karaktera, već i egzistencijalnog. Simone de Beauvoir upravo takav poredak tumači kao onaj u kojem ni jedan spol neće biti drugi spol. Imaju li sve žene želju da se ostvare kao majke? Je li majčinstvo jedini način ostvarenja žene? Navedena pitanja iritirala su mnoge autoričine kritičare. Usudila bi se reći da su ona aktualna i danas, ali pod okriljem zaslađenog licemjerja unutar kojeg društvo samo prividno tolerira, a prešutno itekako osuđuje. Čitava knjiga prožeta je spojem osobnog i filozofskog pa me indirektno navodi da podvučem crtu, napravim bilancu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u kontekstu ženske podređenosti. Razmišljam o ženama koje su pasivno trpjele svoje sudbine, onima koje su koračale kroz život u okovima nametnutih ograničenja. Razmišljam o sadašnjosti koja naglašava bolji položaj žena dok se istovremeno guši od stereotipa koji feministkinje stavljaju u folder brkatih i frustriranih žena koje mrze muškarce. Razmišljam o budućnosti tek rođenih djevojčica; hoće li i one biti rezultat rodne hijerarhije? Radeći u odgojno-obrazovnom procesu svakodnevno se susrećem sa nametanjem rodni uloga. Ponekad se zna dogoditi da djeca znaju iz igre isključivati dijete suprotnog spola isključivo zbog te biološke razlike, smatrajući ga nekompetentnim za tu aktivnost. Obzirom da se takve situacije uglavnom događaju kod djece predškolske dobi, dok

mlađa djeca iako već svjesna svog spola nemaju običaj biti skloni takvim separacijama, nameće se pitanje „opasnosti“, odnosno važnosti socijalnog okruženja koje to suptilno nameće. I Simone De Beauvoir u knjizi naglašava kako su kod djece instrumenti za razumijevanje svemira ruke i oči, a ne spolni organi. Institucionalni odgoj koji podržava rodnu ravnopravnost i aktivno djeluje protiv rodni stereotipa i diskriminacije naprosto mora biti imperativ suvremenog i demokratskog društva. De Beauvoir iako nije štedila muške, nije bila ni sklona idealizirati ženu, ali joj je svojim filozofskim mislima i idejama pokušala napraviti put prema ženi kao individui koja će biti ostvarena u svim segmentima društvenog života. U patrijarhalnom društvu sigurnost je bila fizičke naravi. Žena današnjeg doba želi biti ono što zaista i jest, bez straha od odbacivanja, osjećaja manje vrijednosti, a od muškarca uglavnom očekuje emocionalnu stabilnost. Simone de Beauvoir zaključila je da borba spolova neće prestati dok muškarac i žena jedni drugima ne priznaju da su slični. Iako se o tome nije pisalo, nepobitna je činjenica da su zajedno stvarali prošlost, a stvaraju i stvarat će sadašnjost i budućnost. Borba između dva spola zapravo je začarani krug koji je teško razbiti jer je svaki od oba spola ujedno i žrtva drugog i žrtva sebe. Trijumf je upitan dok god se ne realizira tendencija za pomirbom bioloških i socijalnih razlika između žena i muškaraca. Zadaća svih nas trebala bi biti da cijenimo trud žena koje su se kroz povijest borile za život koji mi danas živimo i na svim životnim poljima podržavamo, širimo i živimo politiku rodne ravnopravnosti. Sigurna sam da će ova knjiga u budućnosti ohrabriti i osloboditi mnoge žene i pomoći im da održe svjesnost da nisu na ovom svijetu samo zato da bi bile majke i supruge. Kao odgojiteljica trudit ću se malim pobjedama nastaviti dugogodišnju borbu protiv dualne percepcije žena i muškaraca i pokušati stvarati uvjete koji će mijenjati nepravilnosti. A kao žena, sigurno ću povremeno skidati prašinu sa ove „feminističke Biblije“, vjerovati da će nam budućnost biti blagonaklona i da se Simone De Beauvoir neće okretati u grobu.

Popis literature

Bair, D. (1990) *Simone de Beauvoir: A Biography*. New Yourk: Summit Books

Bandura, A. (1989). Social cognitive theory, u R. Vasta (ur.), *Annals of Child Deevlopment* (sv.6), Six theories of child developent (str1-60). Greenwich, CT:JAI Press.

Battle, J. (2007). Family, alternative. InF. Malti Douglas (Ed.), *Encyclopedia of sex and Gender* Vol.2 (pp.506-511). New York: The Gale Group.

Belamarić, J. (2009) Ružičasto i plavo - Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić i obitelj*, 15 (58), 14-17

Borić, R., Pešut, J. I Kesić, V. (2007) *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Butler, J. (2000) *Nevolje s rodom*, Ženska infoteka, Zagreb

Čaćinović, N. (ur.), *Žene u filozofiji*, u: Nedeža Čaćinović (ur.), *Žene i filozofija*, Centar za ženske studije, Zagreb 2006., str.1-13, na str.1.

De Beauvoir, S. (2016) *Drugi spol*, Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.

De Beauvoir, S. (1986), *Starost*. Beograd: BIGZ

Deaux, Kay; Lewis, Laurie L. (1984.) *Structur of gender Stereotypes: Interrelationships Among Components and Gender Label*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (5): 991-1004.

Diamond M, Crawford M, (2002) . Sex and gender: same or different? Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Milton_Diamond/publication/240282301_IV_Sex_and_Gender_Same_or_Different/links/0f31752e18536320a4000000/IV-Sex-and-Gender-Same-or-Different.pdf 17.08.2020

Dorđević, B. (1979) *Zagorka, kroničar starog Zagreba*. Zagreb: Stvarnost.

Feministički riječnik, „Feminist movement builders’ dictionary“ Dostupno na http://www.fondacijacure.org/files/Feministicki_rjecnik-zadnja_verzija.pdf Fondacija CURE. pristupljeno 25.08.2020.

Fraisse, G. "Spolna razlika-jedna smiješna ideja“, u: Nedeža Čaćinović (ur.), *Žene i filozofija*, Centar za ženske studije, Zagreb 2006., str.79-84, na str.82

Hrvatska enciklopedija. (2001), Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203> Leksikografski zavod Miroslav Krleža Zagreb. Pristupljeno 18.08.2020

Hrvatska enciklopedija. (2001), Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16300> Leksikografski zavod Miroslav Krleža Zagreb. Pristupljeno 19.08.2020

- Kašić, B., Marijan, J., Pešut, J. (2005). *Vodič prema politici rodne jednakosti: izazovi i mogućnosti*, Zagreb: Centar za ženske studije.
- Lips, H.M. (2007). *A new psychology of women: Gender, culture, and ethnicity* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C.N. (1974). *The psychology of sex differences*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Maskalan, A. (2015) *Budućnost žene: Filozofska rasprava o utopiji i feminizmu*. Plejada. Zagreb.
- Maleš, D. (1988) *Obitelj i uloga spolova*. Zagreb: Mali profesor
- Marović, Z. (2009) Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić i obitelj*. 15(58), 18-23
- Martin, C., & Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues: Cognitive perspectives on gender development, *Current Directions in Psychological Science*, 13(2), 67-70.
- Mary, Wollstonecraft, *Obrana ženskih prava* (Zagreb, 1999.)
- Money, J., Hampson, J. I Hampson, J. (1955) *An examination of some basic concepts: the evidence of human hermaphroditism*. U: Bulletin of Johns Hopkins Hospital, v. 97, n. 4, p. 301-319, 1955a.
- Myers, D.G. (2005). *Social Psychology* (8th ed.). New York: McGraw-Hill
- Owen, K. (1995, February 20). U.S. dads lag in child-care duties, global study finds, Los Angeles Times, str.5.
- Papić, Žarana; Sklevicky, Lidija (2003.). *Antropologija žene*. Beograd, 20.st.
- Pease, Bob; Pease Allan (2003b). *Zašto muškarci ne slušaju, a žene ne znaju čitati zemljovide*. Zagreb, Mozaik knjiga
- Scott, J. (1995) *Gender: a category of historical analysis*. U: Education & Reality, v. 20, n. 2, pp. 71-99, July / Dec 1995. Dostupno na: https://repositorio.ufsc.br/bitstream/handle/123456789/1210/scott_gender2.pdf?sequence=1 pristupljeno 17.08.2020
- Stoller, R. (1968). *Sex and gender On the Development of Masculinity and Femininity*, New York: Science House.
- Vuksan, g. (2009). *Stavovi adoescenata o rodnim ulogama i percipirani stavovi njihovih roditelja*. (Diplomski rad). Zagreb: Odsjek za psihologiju filozofskog fakulteta.
- Žimbek, Ivana Mihaela (2014). *Vodič kroz pravce i valove u feminizmu za početnice/ke*, Dostupno na: <https://voxfeminae.net/pravednost/vodic-kroz-pravce-i-valove-u-feminizmu-za-pocetnice-ke/> pristupljeno 19.08.2020

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Danijela Šmit, izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno uz potrebne konzultacije, savjete i uporabu navedene literature.

Potpis: